

Plurilinguitad – ina schanza unica

Educaziun bi- e plurilingua en famiglia ed en scola

■ Il bab, Luca Caselli, discorra talian, ha dentant emprendi fitg bain tudestg da scrittira ils ultims onns. La mamma, Maria Caselli, discorra medemamain duas linguas. Ella è Rumantscha e discorra fitg bain tudestg svizzer e tudestg da scrittira. Ils Casellis èn sa decidids d'educar lur uffants Ursina e Gianni en duas, respectivamain trais linguas. Els èn persvas che lur uffants vegnan ad avair grondas avantatgs, sch'els san trais linguas. Ma mintgatant survegnan els dubis. Avant curt temp ha signur Caselli udi d'in collega che la bilinguitad chaschunia disturbis e ch'ils uffants na sappian atgnamain nagina lingua endretg. Uffants sajan en general surdumandads cun dapli ch'ina lingua, ha quel manegià...

Il 2005 han ils dus linguists e magisters Rico Cathomas e Werner Carigiet edì la brochura «Educaziun bi- e plurilingua. Respuestas a dumondas fundamentalas». Il 2008 è cumparida la versiun surlavurada ed amplifigada en furma dal cudesch «Plurilinguitad – ina schanza unica. Educaziun bi- e plurilingua en la famiglia ed en scola». Ensem rendan las duas ediziuns accessibel il text en tut las quatter linguas naziunals. Partind da l'exempel da la famiglia Caselli tractan ils auturs las dumondas fundamentalas da l'educaziun bi- e plurilingua en tschintg secturs: neurolinguistica, psicolinguistica, edulinguistica, sociolinguistica e linguistica en general.

Bi- e plurilinguitad: in champ fitg emozional

Opiniuns davart la bilinguitad sco quella descritta survart èn fitg derasadas. D'ina vart naschan ellas d'atgnas experientschas negativas u positivs, da l'autra vart vegnan ellas dentant era dadas vinavant e surpigliadas senza reflexiun. Tenor il stadi d'enconuschientscha actual tutgan versaquants parairis e bleras constatziuns davart la bilinguitad en il reginavel da las paraulas e dals mitus e na correspundan betg a la perscrutaziun actuala. E tuttina èn questas teorias subjectivas fitg resistentas e cumparan bunamain en mintga discussiun davart l'educaziun bi- u plurilingua.

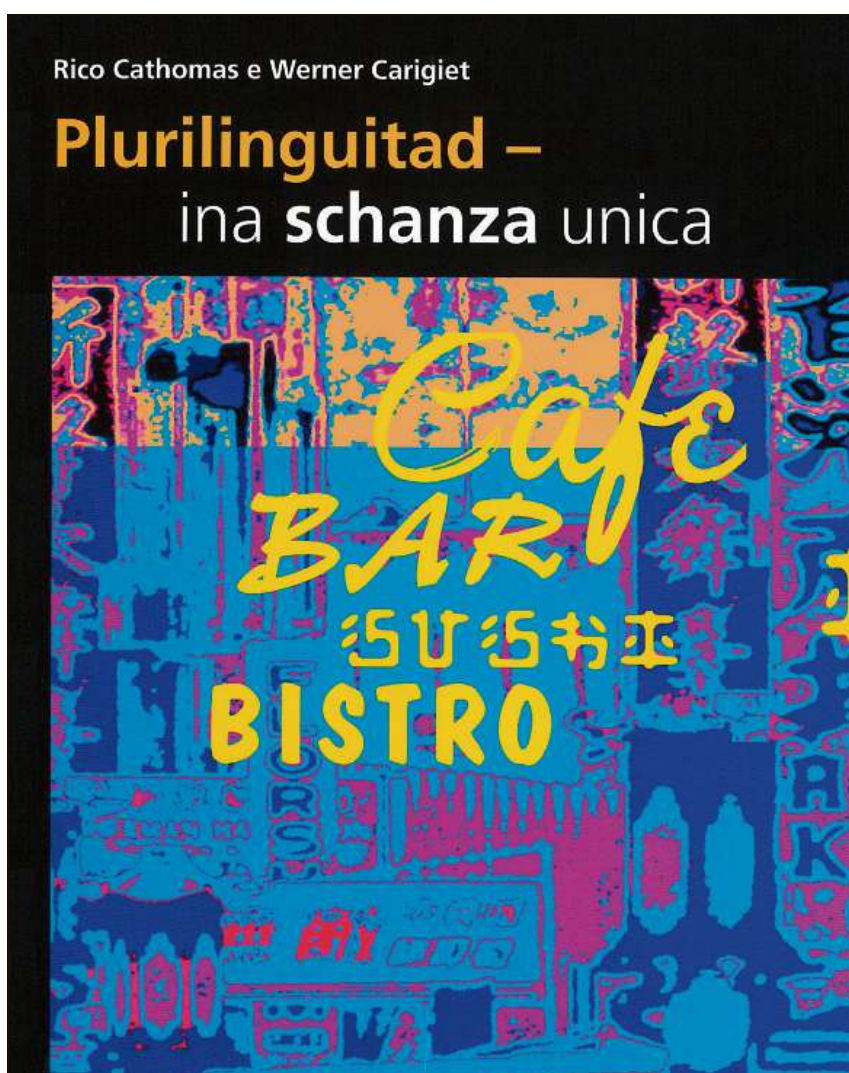
L'educaziun bi- e plurilingua è in fier chaud che sveglia emozions e dependa da differents facturs. La complexitad e l'emoziunalitad da quest champ tematic na dastga dentant betg manar a conclusiuns simplifigadas u schizunt falladas.

Sco champ da perscrutaziun complex tanghescha la bilinguitad dumondas neuronals (co elavurescha il tscharvè las linguas?) e psicologicas (emoziuns, tenutas, temas, pregiudizis e.u.v.), dumondas da l'educaziun famigliara e scolastica, secturs da la metodica linguistica e didactica, dumondas da l'organisaziun dals plans d'instrucziun e dals programs da scola, dumondas da la furmaziun dals magisters fin a dumondas da la politica linguistica, dretg linguistic e dumondas economicas (tge ma nizzegian pliras linguas per mia carriera professionala?)

La via a la bi- u plurilinguitad è in process fitg complex. Bliers process en connex cun la bi- e plurilinguitad n'èn betg anc perscrutads u sa chattan al cumenzament da la perscrutaziun. La perscrutaziun scientifica actuala davart las basas da la bi- e plurilinguitad ha dentant fitg bieras fassetas. Ella po responder a moda fitg differenziada a bieras dumondas.

Il tscharvè n'è betg ina sadella

Ursina (3), la figlia dals Casellis, è ina matta plain mirveglias ch'explorescha manidmain ses ambient e ch'occupa intensivamain ils geniturs. Gia fitg baud ha ella cumenzà a tschantscherlar. Las prestaziuns linguisticas dad Ursina fan adina puspè surstar ils geniturs: ultimamain aveva ella schizunt scrivila ses num sut in diseg. Tut auter ses frar Gianni che ha ventg mais. El è pauc cumpitgà e s'occupa uras a la lunga mo cun sa-

Cuverta da la segunda ediziun dal 2008.

sez. El discorra però era blier pli pauc che quai che sia sora discurreva en sia vegliadetgna, malgrà ch'els geniturs sa stentan d'educar omadus uffants tuttina.

I para da dar differenzas innatas fixadas en il tscharvè – per exempel quai che pertutga il talent per linguas, la madiraziun u la spertadad, cun la quala ina lingua vegn emperrendida. Questas differenzas intra-individualas existan per part gia en in stadi dal svilup tempriv. Da l'autra vart datti era tratgs regulars en il svilup linguistic. Maschadar las linguas para per exempel da far part dal process da svilup normal d'uffants bilings.

Il sectur da perscrutaziun «Lingua e tscharvè», la neurolinguistica, s'occupa dals process en il tscharvè cura ch'ins emperrenda ina u pliras linguas. La neurolinguistica perscrutescha tranter auter las differenzas linguisticas tranter las schlattainas, l'influenza da la vegliadetgna, dal talent, da l'intelligenza u dal tip d'emperrend (p.ex. introvertè versus extrovertè e.u.v.) sin il svilup da la bi- u plurilinguitad.

Novas tecnicas da visualisaziun han pussibilità ils davos decennis invistas profundas en la moda da lavurar dal tscharvè. Schebain ch'ins ha gia rimmà vastas enconuschientschas, datti anc adina blier da perscrutar. Bliers opiniuns davart il funcziunament dal tscharvè èn supposiziuns e teorias betg con-

firmadas. Igl è dentant segir ch'il tscharvè n'administrescha betg mechanicamain las linguas e ch'el n'è normalmain insomma betg surdumandà cun ina u pliras linguas.

En quest emprim chapitel dal cudesch vegnan examinadas las suandantas dumondas: Co vegnan las infurmaziuns en noss tscharvè? Datti secturs en noss tscharvè ch'èn responsabels per emperrend pliras linguas? Han intgins uffants ina meglra «hardware» respectivamain meglers tscharvels per emperrend pliras linguas? È noss tscharvè ina sadella? Surdumondan ina u pliras linguas il tscharvè? Emperrend'ins ina nova lingua a donn e cust da l'autra? Èn uffants bilings pli tups ch'uffants monolings? Cura han duas linguas in'influenza negativa sin l'intelligenza? Funcziuna il tscharvè pluriling auter? Influenzescha la bilinguitad il pensar da mes uffant? Tge influenza ha la cumpetenza da la lingua materna sin las abilitads en la segunda e terza lingua? Emperrendan ils uffants pli spert e meglies linguas ch'els creschids? Emperrendan las mattas pli spert e meglies linguas ch'els mats?

La pussanza dals sentiments

Signur Caselli è superbi da savair tant talian sco tudestg e pli e pli era rumantsch. Era dunna Caselli vesa il grond avantatg da savair pliras linguas. Quai n'è dentant betg

adina stà il cas. En la scola professionala è dunna Caselli vegnida zaclinada savens pervia da sia pronunzia. Ed era ses um Luca ha patì malamain sut il surnum «tschinc». Igl è perquai fitg impurtant per els da dar als uffants la fidanza en lur cumpetenzas linguisticas e da betg snegar l'agen origin linguistic e cultural.

Bliers cumportaments da geniturs, scolasts e scolastas, ma era d'uffants sa laschan explitgar a basa da lur experientschas positivs u negativs. Il motiv pertge ch'insatgi refusescha da duvrar ina lingua è per exempel da chattar savens en blessuras psicicas personalas betg elavuradas (traumas linguisticas). Facturs psicologics giogan ina rolla impurtanta tar l'acquisiziun da la lingua. Quest sectur da l'intersecziun da lingua e process psicologic vegn numnà psicolinguistica.

La psicolinguistica s'occupa da las opiniuns, dals interess, da la motivaziun e da la moda da pensar, ma era dals pregiudizis, da las temas, da l'introvertadad e l'extrovertadad, da l'agen concept linguistic e da la conscienza da sazez en il contact cun lingua(s).

En quest chapitel vegnan tematisadas las suandantas dumondas: Tge influenza han facturs psicologics per l'acquisiziun da linguas? Co po il svilup da la bi- e plurilinguitad vegnir sustegnì effizientamain? Vegn mes uffant ad avair pli tard problems d'identitad pervia da las duas culturas differentas? Ha la bilinguitad effects negativs sin la personalitad da mes uffant? Mes uffant para d'avair in problem da cumportament, in disturbì emozional. È quai la culpa da la bilinguitad?

Famiglia e scola

Per Luca e Maria Caselli è l'idea d'educar lur uffants en pliras linguas ina decisiun fundamentala. Els han fatg ponderaziuns pedagogicas co ch'els pudessan gidar lur uffants d'utilisar las trais linguas.

Sinaquai han els decis reglas cleras per il diever da las linguas. Il bab, Luca Caselli, discorra mo talian, e la mamma, Maria Caselli, discorra mo rumantsch cun ils uffants. Els han cudeschs d'uffants en differentas linguas ed els animeschian ils uffants da duvrar omadus linguas. Ursina e Gianni van en ina canorta bilingua rumantsch-tudestg. Ils Casellis vulan trametter lur uffants pli tard en ina scoletta bilingua ed ina scola plurilingua. Per els èsi fitg impurtant d'enconuscher las furmas efficacias d'ina instrucziun bilingua. Els han udi insatg da scolast immersivas, senza savair precis tge che quai è.

Il sectur da perscrutaziun che s'occupa da linguas ed educaziun vegn numnà edulinguistica, a basa da la noziun englaisa «educational linguistics». L'edulinguistica fa part da las autras noziuns gia etablidas sco neurolinguistica, psicolinguistica e sociolinguistica.

Tranter auter s'occupa l'edulinguistica da las suandantas dumondas: Tge avantatgs ha in'educaziun bi- u plurilingua? Han tscherts uffants meglras cundiziuns pedagogicas per emperrend duas u pliras linguas che auters? Co pon geniturs e scolast/scolasts sustegnair la bilinguitad? Duai la mamma discurre ina ed il bab l'autra lingua cun l'uffant? Dovran uffants d'ina minoritad linguistica in'otra educaziun? Cura daventa l'instrucziun bi- u plurilingua problematica? Datti tipics sbagls da l'educaziun bilingua? SOS: Pertge «sfundran» tscherts uffants linguisticamain en scola? Èn classas d'annada adattadas per emperrend linguas? Basta la cumpetenza da la lingua da mintgadi per ina buna carriera da scola? Da la lingua da mintgadi a la lingua da scola: sustegn effizient. Tge furmas cumprovdas existan per l'instrucziun da la segunda lingua? Datti scolast d'immersiun en Svizra? Datti ulteriusas novas metodas da l'instrucziun bilingua? Tge prestaziuns linguisticas duain vegnir validadas?

Plurilinguissem sco normalitad

La famiglia Caselli ha decidì d'educar ils uffants en pliras linguas e quai betg il davos, perquai ch'els abiteschan en in territori plu-

ring. Gia ussa fan Ursina e Gianni termagls cun uffants da differentas linguas. Il fatg da pudair viver en in lieu, nua ch'i dat canortas d'uffants bilinguas ed en curt era ina scola che vegn manada en furma trilingua, resentan els sco grond enritgiment. In'unioni da geniturs ha pudì persvader ils politichers d'educaziun responsabels dals avantatgs da scolast bi- e plurilinguas. Maria e Luca Caselli èn da l'avis ch'i vegnia pli e pli impurtant da dumagnar differentas linguas en in mund che daventa adina pli multicultural. Perquai han els er decidì d'emperrend englais, uschepert che la situaziun cun lur dus uffants pitschens lubescha quai. Cun lur plurilinguitad speran ils Casellis da profitar da tscherts avantatgs per l'access a scolast superiusas ed al mund professionala.

Dumondas dal sectur linguas e societad vegnan tractadas da la sociolinguistica. La sociolinguistica è quel sectur che perscrutescha la relaziun tranter lingua e societad, il diever da la lingua e las structur socialas, en las qualas ils pertutgads vivan. Ella s'occupa da las linguas sco fenomen social, describa situaziuns da contact linguistic, perscrutescha l'influenza da pussanza e politica sin il diever da la lingua ed ils avantatgs e dischavantatgs economicos da la bi- e plurilinguitad. Ella observa l'influenza da la politica da lingua sin process socials, ma er las ideologias e la repartiziun da las pussanzas predominantas, nua che differentas linguas e differentas etnias vivan ensem.

Las sequentas dumondas vegnan tematisadas en quest chapitel: È la monolinguitad pli derasada sin il mund che la bi- e la plurilinguitad? Pertge è l'englais ina lingua dominante, respectivamain pertge è l'englais «in»? Tge èn minoritads linguisticas? Quantas linguas vegnan probablmain a surviver ils proxims tschient onns?

Davart lingua e linguas

Luca e Maria Caselli guardan attentamain che lur uffants emperndian bain ed exact las singulas linguas. Els sa sprovan adina da betg mo esser buns geniturs, mabain era d'esser buns exempel linguistic per lur uffants e guardan ch'era quels discurren ina buna e bella lingua. En la vita da mintgadi realiseschan els dentant adina puspè ch'igl è magari difficil da pudair dir exactamain tge ch'ins sto savair per propi dumagnar bain ina lingua. Èsi mo impurtant ch'ins vegnia chapi? Dovr'ins simplamain in grond stgazi da pleds? Ston ins savair scriver bain u simplamain savair ordadora tut las reglas da la grammatica?

Savens realiseschan ils Casellis era ch'els fruntan adina puspè sin lur agens cunfins linguistic. Dacurt è Ursina vegnida a chasa cun in pled rumantsch che pareva ad els chinai. In'egliada en il vocabulari ha confermà che lur figlia da trais onns dispona d'in pled ch'els, sco geniturs, n'avevan mai udi avant. Quant alarmanta è questa constatziun? Èsi pussaivel da dumagnar perfectamain ina lingua?

Dumondas dal sectur lingua vegnan tractadas da la linguistica (scienza da la(s) lingua(s)). Ella perscrutescha la substanza da la lingua, tge furmas da linguas ch'i dat, tge finamiras che quellas han, co ch'ellas funcziunan, co ch'ellas vegnan transmessas e da tge parts ch'ellas sa cumponan.

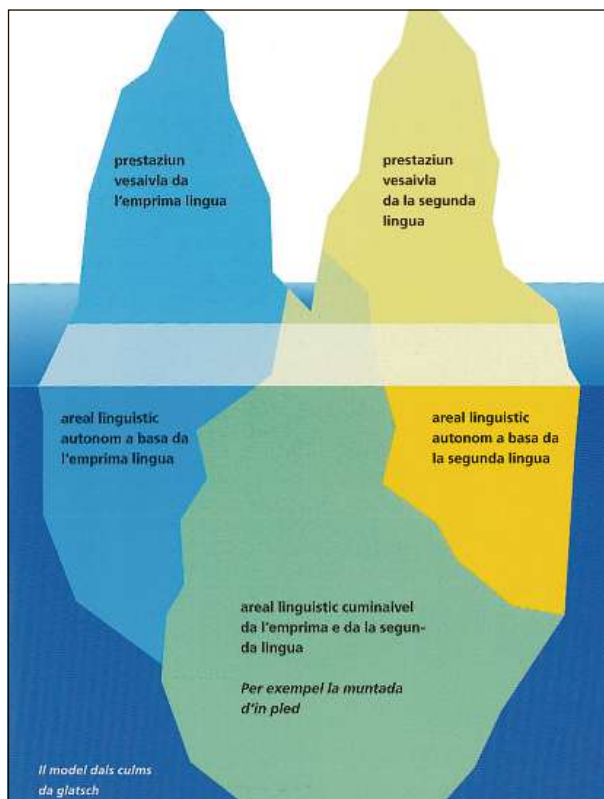
Quest chapitel tracta las suandantas dumondas: Tge èn linguas? Tge signifitgescha savair ina u pliras linguas? Co definesch'ins bilinguitad? Vegn in uffant a savair tuttina bain omaduas linguas? Co definesch'ins lingua materna? Tge signifitgeschan las noziuns dialect, idiom e lingua da standard?

La preschentsaziun:

Rico Cathomas e Werner Carigiet. Plurilinguitad – ina schanza unica. Educaziun bi- e plurilingua en la famiglia ed en scola. Berna 2008.

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=621
www.chatta.ch

Il text vegn accumulà da diversas illustraziuns explicativas.